

PAPER DETAILS

TITLE: KASIDE-I KALEM

AUTHORS: Halil ERSOYLU

PAGES: 147-167

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/683396>

KASİDE-İ KALEM

Halil ERSOYLU

Kültür tarihinde, akla hemen gelen anlamından (Arapça “*kalem*”: kalem; Yunanca *kalamos*) sıyrılarak bu günkü, yazı yazmakta kullanılan nesneyi karşılamaya, özellikle, kişide, hemen, onu çağrıştırmaya başlaması ile, kalem kelimesinin anlam bilimi bakımından gittikçe genişlediği, kapsamına pek çok kavramı, nesneyi aldığı, tabii bunların sonucunda da bu kelime ile (eskiden, ayrıca, Türkçeye giren ve “kalem” yerine geçen “hâme, kilik” gibi karşılıklarla) çeşitli kalıp söz, deyim veya terimler oluştuğu görülmektedir. Meselâ, “kalem darbesi”nden (: kalemle konulmuş işaret) “kalemşor”a (: eski dilde, yazı ile fikrî tartışma yapan), “kalem çalmak”tan (: halk dilinde, yazı yazmak) “kaleme gelmemek”e (: anlatılamayacak durumda bulunmak), “kalem kaş”tan (: ince ve düzgün durumdaki kaş) “baş ağrısı kalemi”ne (: eritildikten sonra kalem biçiminde dondurulan ve ağrıyan başın ovularak tedavi edilmesinde kullanılan mentol kütlesi) kadar, hayatın çok değişik alanlarına girmiş, Türk dilinin uzun tarihi içinde bir kısmı eskiyerek kullanılıştan düşmüş, bir kısmı ise canlılığını halen korumakta olan unsurları çoğaltmak mümkündür...

Kuran’daki Sure-i Nun’a (68. sure) “Kalem’e ve yazılana yemin olsun ki...” şeklinde başladığı için “Kalem Suresi” (: Suretü’l-Kalem)¹ de denilmiştir. İslam inançları arasında, kıyamet gününe dek gerçekleşecek bütün olayları yazması için Allah tarafından ilk yaratılmış nesnenin Kalem² olduğu görüşü, kalemin, başka bir açıdan değerini ortaya koyması bakımından da dikkati çekicidir.

İslamlığın doğuşundan sonra tarih sahnesine çıkmaya başlayan müslüman devletlerin kültür tarihinde, kalem (bazan da hâme) sivil hayattaki idarî hizmetlerin sembolü olmuş, askerî hayatla ilgili hizmetlerinki ise tîg, seyf, kılıç ile karşılanılmıştır. Kalem ve kılıcın temsil ettirildiği gücü konu alan eserlere İslâm dünyasında öteden beri rastlanılagelmıştır. Meselâ, İbnü’l-Verdî’nin *Müfâheretü’s-Seyf ve’l-Kalem’i*, Firdevsî-i Rûmî’nin *Münâzara-i Seyf ü Kalem’i*, Kınalı-zâde’nin *Risâle-i Kalemîyye* adındaki eseri bu çeşittendir.

¹ Huart, C.L., “Kalem”, *IA*, c. 6, s. 127.

² Tabarî, *Tefsir*, Bulak, 1323, c. XXIX, s. 10.

Kalem kelimesi, çeşitli sembol, benzetme veya doğrudan doğruya kendi anlamları ile , kelime gruplarında ya tek başına, ya da kelime grubu biçiminde, dinî inançlardan günlük yaşayışın en yalın zamanlarına kadar uzanan çok geniş ve kesintisiz bir kullanım alanı kazanmıştır.

Yer ile gök arasındaki bir mesafe boyunda ve ışıktan oluştuğuna inanılan³ (ilahî) Kalem, zaten, kendisi anıldığı zaman çağrışım yaptıran Levh kelimesi ile sık sık bir arada ortaya çıkmıştır.

*“Yir ü gök arş u ferş ü Levh ü Kalem
İns ü cin iç ü taş vücûd u adem”⁴*

Arap harfli ve Fars alfabesinden tamamlanmalı Türk alfabesinin kullanıldığı dönemlerde, özellikle, dikkat, imlâ ve dil bilgisi bakımından yetersiz müstensihlerin, yazıcıların yaptıkları istinsah veya yazdıkları metinlerde, bazen, olmayacak yanlışlar yaptıkları göz önüne alınırsa, onlar için, yürekte değilse de, dilden edilen bedduaların, âdeta, sembolü, kalıbı durumuna geçen mısralarda dahi (Fuzûlî'nin, Divan'ının mukaddimesinde), yine, kalemten yararlanılmıştır.

*“Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahririn
Ki fesâd-ı rakamı sûrumuzu şûr eyler
Gâh bir harf sukutiyle kılur nâdiri nâr
Gâh bir nokta kusuriyle gözü kûr eyler”⁵*

Geçmişteki devlet yönetiminde, bütün yetki ve gücü kendi şahsında toplayan hükümdarın aynı zamanda “ehl-i kalem” (: kalem sahibi bulunan, yazar) olması, onun değerini daha da artırmıştır. Bu durum, eski ve yeni yurtlarda kurulmuş başlıca Türk devletlerinin birçok yöneticisinde göze çarpar. Nitekim, Osmanlı Devleti'ni yöneten otuz kadar padişaktan on sekizinin edebiyatla, özellikle, şiirle uğraşması, şiir yazması, hatta, bir kısmının divan meydana getirmesi, yukarıda belirtilen düşünce ile de ilgilidir. Bir hükümdarın eli hem kılıç, hem de kalem tutabiliyorsa, hele bunların her birinin hakkını gereğince verebiliyorsa, bu ona talihin bir bağıışı, hediyesi bile sayılmıştır. Yalnız, dinin ve devletin değerini yüceltmesi şartı ile!

*“Kadr-ı din ü devleti terfi için ol dâvere
İtti Mirrîh ü Utârid armağan seyf ü kalem” (Aynî)⁶*

3 Huart, C.L., “Kalem”, *IA*, c. 6, s. 127.

4 Tarlan, Ali Nihad, *Şeyhi Divanını Tekik*, İstanbul, 1964 (2. basılış), s. 221.

5 Levend, Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı*, kelimeler, remizler, mazmunlar ve mefhumlar, İstanbul, 1943 (2. bas.), s. 266.

6 a. g. .e., s. 204.

Türk divan şiirinde, başlığı doğrudan doğruya “kalem” olan kasidelere veya şiir bölümlerine, divan, hamse gibi değişik eserlerde birçok şair tarafından yer verilmiş bulunmaktadır. Bu konuda, Fuzûlî’nin Divan’ındaki “Kaside-i Kalemîyye der Medh-i Mustafâ Çelebî” başlığını taşıyan ve “kalem” redifli olan şiir⁷, Helâkî’nin Divan’ında bulunan az sayıdaki kasidelerinden biri olan ve “kalem” redifini taşıyan kaside⁸, Nev’î-zâde Atâî’nin *Nefhatü’l-Ezhâr*’ının başındaki “besmele” konulu kısımdan sonra gelen “Hitâb-ı Hâme-i Sîhr-sâz ve Tahrîk-i Kilk-i Nükte-perdâz be-hevâ-yı Hamd-i Hudâ-yı bî-niyâz” adlı şiir⁹ örnek verilebilir.

Topkapı Sarayı Kütüphanesi’nin T.Y. bölümünde R. 393 numara ile kayıtlı bulunan ve Hüseyin bin Ali Vâiz el-Kâşifî’nin Farsça eserinin Türkçeye çevirisi olan *Tercüme-i Ahlâk-ı Muhsinî*’nin sonundaki 207 b, 208 a sahifelerinde yer alan Kaside-i Kalem, Firakî Abdurrahman Çelebî tarafından kaleme alınmıştır.

Kütahyalı olan Firakî Abdurrahman Çelebî, zeyniyye tarikatının şeyhi bulunan babasının ölümünden sonra aynı makama oturmuştur. Bazı tezkire ve mecmualarda, daha çok tasavvufî nitelikteki şiirlerine rastlanılan Firakî Abdurrahman Çelebî XVI. yüzyıl (ölümü: 1575) divan şairlerinden biridir.

Tercüme-i Ahlâk-ı Muhsinî ile *Kaside-i Kalem*’in yer aldığı kitabın, tercüme ve telifinin üzerinden ancak yedi yıl dolayındaki çok az bir zaman sonrasında, yani, 1557 yılında istinsah edildiği bilinmektedir.¹⁰

Kaside-i Kalem

Mef‘ûlü, fâ‘ilâtü, mefâ‘ilü, fâ‘ilün

- 1 Ey şeh-süvâr-ı ‘arşa-i fazl u hüner kalem
V’ey şeh-r-yâr-ı vâsıt u vilâ güher kalem
- 2 Şâhib-zebân u ehl-i beyân tercemân-ı dil
Ey nazm u neşr ü tercemedede mu‘teber kalem
- 3 Yazmaz kemâl-i midhatüñüñ ‘öşr-i ‘âşirin
On barmağını eylese bir sîm-ber kalem

7 Akyüz, Prof. Kenan-Beken, Süheyl; Yüksel, Doç. Dr. Sedit-Cumhur, Müzgân, *Fuzûlî Divanı*, Ankara, 1990, s. 105.

8 Çavuşoğlu, Dr. Mehmed, *Helâkî*, Divan, İstanbul, 1982, s. 17, 18.

9 Kortantamer, Dr. Tunac, *Nev’î-zâde Atâyî ve Hamsesi*, İzmir, 1982 (Doçentlik tezi), s. 190.

10 Karatay, Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İstanbul, 161, c. I, s. 490.

- 4 Beñzer zebân-ı şem'e mu'anber duhân-ıla
Bezm-i tarab-fezâyı kitâbetde her kalem
- 5 Baħr-i devât u berr-i varak zîr-i destidür
Olsa 'aceb mi pād-şeh-i baħr ü ber kalem
- 6 Sevdâyı oldı ħasret-i ħaṭṭ-ı niğâr-ıla
Yokdur qarârı ilden ile hâ gezer kalem
- 7 Sultân-ı mışr-ı ma'rifet olunca bir zemân
Yûsuf-mişâl çâh-ı devâta düşer kalem
- 8 Tahsîn istikâmet-i tab' u zekâsına
Her kâtibüñ kelâmın ağızdan ħapar kalem
- 9 Mirrîh ħükmi gördi ki ġâlib 'Uṭârid'e
Nâ-çar tîga yüz tutuban baş eger kalem
- 10 Tevkî'-i şâh u ħükm-i ħümâyûn elindedür
Kâğıd diyârına götürür ħükm ider kalem
- 11 Kara Deñiz'de büyüdi sâhil levendidür
Deryâ-yı Hind'e dem-be-dem eyler sefer kalem
- 12 'Ayyârdur ki ağzına her tıfl-ı mektebüñ
Nâzûklig-ile ġâh olur dil şoħar kalem
- 13 Kâğıd ki Türk-i sâde-dil ü sâf-sînedür
Bâzâra gelse göz göre anı boyar kalem
- 14 Çeşm-i devâta kara şular indügin görüp
Kehhâl-vâr mîl şoħup kıl çeker kalem
- 15 Ĥaṭṭ-ı ġubâr 'arız-ı dil-ber diler gibi
Berg-i semende yazmaġa reyġân-ı ter kalem
- 16 Bir şayrefî-i dürr-i süġândur ki her sözün
Ĥalk-ı cihâna kâğıda burar şatar kalem
- 17 İnşâf bu ħadîka-i cennet-mişâle kim
Her bir nihâli virdi anuñ bâr u ber kalem
- 18 Beñzer bu bâġa siħr-i ħelâl itdi bâġ-bân
Zirâ ħaremde olduġı yok bâr-ver kalem
- 19 Yâ Rab ne şaġn-ı bâġ-ı belâġat-durur bu kim
Her berg-i sebz kâğıd u her bir şecer kalem

- 20 Yâ cūy-bār-ı vāsı̄t u mevşıl midür ‘aceb
K’olmuş ayağı başduğı yir ser[-be-]ser kalem
- 21 Yâ hāme-dān Hāzret-i Hān Bāyezīd’dür
K’idinmiş anda tīg-maķar müstaķar kalem
- 22 Yâ ‘arş-ı dilde levh-i kazā vü kader midür
Kim çekmiş anda kātib-i ser bu kadar kalem
- 23 Neşv [ü] nemā-yı tab‘-ı firākı-y-ıçun şehā
Ġalib budur bu deñlü nümüne yeter kalem
- 24 Her dilde istikāmet-i tab‘ u zekā mı olur
Her gil gül ü semen mi virür her şemer kalem
- 25 Dirler hemān cihānda hūner terbiyetdedür
Lāyık mıdur zemānede ben bī-hūner kalem
- 26 El-hāķ maḥall-i terbiyet olsam ‘aceb degül
Fi’l-cümle var elümde hūnerden eşer kalem
- 27 Alsam kaçan ḥarāret ü lerz-ile destüme
Tab[u] teb-i firākuma döymez yanar kalem
- 28 Yâ ḥavf-ı tīg-i ḥasret-ile iki yarılır
Girmez elüme n’eyleyeyin bir yarar kalem
- 29 Kayd eyledükçe deftere dil mā-cerāsını
Ol demde baş aşāğa şalup ḳan döker kalem
- 30 Ey eşķ-i dūde dahı döginmez misin diyü
‘Ayn-ı devāta ‘unf-ile barmaķ başar kalem
- 31 Pes vācib oldı kıssayı yābāna irgürüp
İde du‘ā-yı devletüñ ey şāh ser-ķalem
- 32 Geldükçe kār-bān-ı ma‘ānī kitābete
Oldukça tā o ķāfileye rāh-ber kalem
- 33 Gelsün kapuña devlet ü gitsün ‘adūna let
Olsun hemişe ḥükmüne fermān-ber kalem
- 34 Ḳonmuş ezel Ḳalem’de sa‘adet çü başuña
Ḳalsun ile’l-ebed elüñ altında her kalem
- 35 Şarf u cūduñ üstine bir nokta ḳonmasun
Çalsun ‘adūña tīg-i ‘ademden leked kalem

Metindeki bazı yazılış özellikleri

1. Farsçaya uygun olarak yapılan tamlamaların izafet kesresini (ı veya i seslerini) karşılayan *ye*'ler, normal olarak, yazılmamış, yalnız bir örnekte *ye* harfine yer verilmiştir. پادشهی بحر و بر : *Pād-šeh-i baḥr ü ber* (5)

2. Bitişik yazılabilecek durumda iken, bildirme fonksiyonu taşıyan *-dur*, *-dür* eki, daha çok ayrı yazılmıştır. Yine, aynı fonksiyonla kullanılan ekleşmemiş bildirme unsuru (*-durur*) da metinde bir kez geçmekte ve ayrı yazılmış bulunmaktadır. یوقدر : *sühāndur*(16); دستی در : *destidür*(5), یولقدur (6); بلاغت در : *belāḡat-durur* (19).

3. Eski Türkiye Türkçesi döneminden beri, *g* veya *ñ* seslerini birbirinden yahut *k*'den ayırt etmek amacıyla bazan *kef* üstüne konulagelen üç nokta işareti, bu metinde, Türkçe veya yabancı kökenli kelime gözetilmeksizin kullanılmamış iken, yalnızca, "*gil*" ve "*göl*" kelimelerinin *kâf*-i Farisîsi üzerinde yer alması dikkati çekmektedir. گیل : *gil* (24), گل : *göl*(24).

4. Hareke işaretleri, metinde zaman zaman kullanılmıştır. Bunlar içinde, kasideye adını da veren redif kelime "*kalem*"ın bir istisna dışında (29. beyitte) düzenli biçimde iki eğik üstünle işaretli olduğu görülmektedir. Bu kelime dışındaki üstün kullanılışları düzenli değildir. Türkçe veya yabancı asıllı kelimelerde, aynı çeşit ve aynı ses değerindeki yazılışlarda kimi kez dik üstün, kimi kez de eğik üstün kullanılmıştır. باصدغی : *başduḡı* (20); صحاف سینه در : *şāf-sīnedür* (13), بار و ر : *bār-ver* (18).

Bütün bunların dışında, yazı işaretlerinin bütünüyle belli bir ölçüye, amaca dayandırılarak kullanıldığını söyleyebilmek de oldukça güçtür. Çünkü, bu işaretler aynı kelimede bile ya kullanılmış, ya da kullanılmamıştır! بی هنر : *bî-hüner* (25); هنر دن : *hünerden* (26).

5. Fars diline göre yapılan ve hemze (ء) kullanılması gereken tamlamalardan birinde, tamlanan unsuru oluşturan kelimenin son sesi üzerinde anılan işaret bulunurken, diğerinde hemszesiz bir imlâ göze çarpmaktadır. حدیقه جنت : *ḥadīqa-i cennet* (17); صیبر فی در سخن در : *şayrefī-i dürr-i sühāndur* (16).

6. Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesine yansıyan ve bir süre daha kullanılan bir yazılış özelliği dolayısıyla, yükleme durumu (akkuzatif) eki, bu metindeki bir kelimedede de hemze (ء) ile kaydedilmiştir. *قصه*: *kıssayı*(31).

7. Verme durumu (datif) eki için, aruzun aynı ses değerindeki hecesinde bulunsa dahi, bazan elif (ا), bazan da he (ه) kullanılmıştır. Ayrıca, buna benzer bir durum, kelime tabanlarındaki ünlü yazılışları için de geçerli olmuştur. *عدوكة* : *‘adūña* (33), *عدوكة* : *‘adūña* (35); *دوشر*: *düşer* (7), *قپَر* : *kapar* (8).

Metnin sözlüğü

A, Ā

‘aceb (A.): şaşılacak şey, hayret; acaba.

‘adem (A.): yokluk, bulunmama, olmama.

‘adū (A.): düşman.

ağız : yüzün alt kısmında, avurtlarla iki çene arasında bulunan, soluk alıp vermeye, ses çıkarmaya ve besinleri almaya yarayan boşluk, ağız.

al- : el ile tutup kaldırmak, alıp yakalamak; ele geçirmek, sahip olmak; kendisine doğru çekmek.

anda : onda, o kişide.

anda : orada, o yerde; o zaman.

anı : onu.

anuñ : onun.

‘ārız (A.) : yanak.

‘arşa (A.) : meydan, alan, yer.

‘arş (A.) : göğün en yüksek katı, dokuzuncu kat gök; Allah’ın dokuzuncu kat gökte bulunduğu tasavvur edilen yeri olup dolaylı olarak onun gücünü ve yüceliğini belirtir.

aşağa : aşağı.

‘aşıir (A.) : öşür toplayan.

ayak : bacağın bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü.

ayak baş- : bir yere ulaşmak, varmak; gelmek, uğramak, girmek.

‘ayn (A.) : göz.

‘ayyār (A.) : hileci, aldatan; kurnaz, açikgöz; zeki.

B

b ā ğ (F.) : bağ, büyük bahçe, gezinti yeri.

b ā ğ - b ā n (F.) : bahçıvan, bağcı.

b a ğ r (A.) : deniz.

ba ğ r ü ber (F.) : deniz ve kara.

b ā r (F.) : meyve, yemiş.

barmak : parmak.

b ā r - ver (F.) : yemişli, meyvesi olan.

baş - : birdenbire hücum etmek, ansızın üstüne varmak; vurmak, koymak; bürümek, kaplamak.

baş : insan ve hayvanın beyin, kulak, burun, ağız, göz gibi organlarının yer aldığı, bedenin en yukarı bölümü, kafa.

baş eg - : itaat etmek, baş eğmek, boyun eğmek, buyruk altına girmek.

başına kon - (; alınına yazıl-, alnında yazılmış ol-) : kişinin başına bir işin, bir olayın gelmesini Tanrı takdiri olarak kabul etmek.

baş(ın) a ş a ğ a ş al - : başını önüne eğmek, mahcup olmak, utanmak.

B ā y e z ī d (A.) : Sultan Bayezid.

b ā z ā r (F.) : çarşı, pazar; pazar yeri.

bel ā ğ at (A.) : iyi, güzel, düzgün söz söyleme, sözün yerine ve adamına uygun olarak düzgün , güzel söylenmesi.

be ŋ ze - : benzetmek, andırmak.

be ŋ zer : benzer, öyle görünüyor ki, öyle anlaşılıyor ki.

ber (F.) : meyve, yemiş; (berg'in hafifletilmiş olarak:) yaprak.

berg (F.) : yaprak.

berg-i sebz (F.) : yeşil yaprak.

berg-i semen (F.): yasemin yaprağı.

berr (A.) : kara, yeryüzünün toprakla kaplı kısmı.

bezm (F.) : meclis; içkili, eğlenceli meclis.

b ī - h ü n e r (F.): hünersiz, marifetsiz, elinden hüner gelmeyen.

bir : sayıların en küçüğü, ilki; bu kadar olan; herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösterir.

bir zem ā n : vaktiyle, bir vakit, zamanında.

boya- : boya sürme veya boyaya batırma yolu ile renk vermek.

bu : en yakında bulunanı veya az önce anılanı işaret eder, bu.

bur- : sarmak, bükme.

büyü- : gelişmek; boy vermek; yetişmek.

C

cennet (A.) : bahçe; cennet, uçmak.

cennet-mişâl (F.) : cennete benzer güzellikteki yer, cennet gibi.

cihân (F.) : cihan, dünya.

cūd (A.) : cömertlik, elçikliği.

cūy-bār (A.) : akarsu, ırmak.

Ç

çāh (F.) : kuyu, derin çukur.

çal- : vurmak, çarpmak.

çek- : bir yerden bir şeyi yukarı doğru almak; bir şeyi bulunduğu yerden çekip çıkarmak.

çeşm (F.) : göz.

çeşm-i devâta kara şular in- (; gözüne kara su in-) : kara su hastalığı dolayısıyla gözü görmez olmak; gelmesi çok istenilen kimsenin uzun süre yolunu gözlemek.

çü (F.) : çünkü, mademki.

D

dağı : henüz, hâlâ, daha.

defter (A.) : yazı yazmak amacı ile, dikilerek bir araya getirilmiş kâğıtlara verilen ad, defter.

degül : değil.

dem (F.) : vakit, zaman, an.

dem-be-dem (F.) : daima, her zaman, sürekli.

deñlü : denli, kadar; türlü, çeşit.

deryâ (F.) : deniz.

Deryâ-yı Hind (F.) : Hint Denizi, Hint Okyanusu.

dest (F.) : el.

devât (A.) : divit, kalem koymak için madeni uzun sapı ve ucunda hokkası bulunan alet.

devlet (A.) : talih, baht; mal, servet, zenginlik; makam, mevki; teşkilatlandırılmış hükümet idaresi altında bulunan siyasî topluluk.

devlet kapusına gel- (; kısmet ayağına gel-): talihi yar olmak, işi yolunda gitmek, bahtı açık olmak.

di- : demek, söylemek, anlatmak; nakletmek, rivayet etmek.

dil : tatma, yutkunma, sesleri boğumlama gibi işlerde kullanılan etli, hareket edebilen bir organ; insanların duygu ve düşüncelerini bildirmek için kelimelerle, işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan; aletlerin uzun, yassı ve bazan hareketli bölümü.

dil (F.) : kalp, gönül, yürek.

dil-ber (A.) : dilber, gönül kapıp götüren, güzel.

dile- : istemek, arzu etmek, dilemek.

diyâr (A.) : memleket, ülke.

diyü : diye; diyerek; iddiası ile, bahanesiyle.

dögin- : dövünmek, kendi kendisine vurmak, büyük üzüntü ve pişmanlıkla kendi başına, göğsüne veya dizlerine vurmak.

dök : bırakmak, atmak; sarfetmek, akıtmak.

döyme- : tahammül edememek, çekememek, katlanamamak, dayanamamak.

du‘â (<du‘â> : A.) : dua, Tanrı'ya yalvarma.

düde (F.) : mürekkep yapılan çıra isı.

duhân (A.) : duman.

-durur : bildirme eki fonksiyonunda kullanılan, geniş zaman çekimindeki yardımcı fiil, -dır, -dir,...

dürr (A.) : inci.

dürr-i sühan (F.; *dürr-i güftâr* : F.) : söz incisi.

düş- : yer çekimi gereği boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek; bulunduğu, durduğu yerden ayrılarak veya dengesini, dayanağını yitirerek yukarıdan aşağıya inmek.

E

ehl (A.) : sahip, bir şeyi kendisinde bulunduran.

ehl-i beyân (F.) : anlatan, söyleyen, dile getiren.

el : kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan ve iş görmeye, tutmaya, yarayan bölümü; yanına aldığı iyelik ekinin gösterdiği şahsa ait olan mülkiyet, sahiplik belirtir.

eli altında kal- (; eli altında ol-) : bir kimsenin buyruğunda bulunmak, kendi hükmü geçmemek.

elinde: bakımı, gözetimi, koruması altında.

eline bir yarar girme- (; eline bir şey geçme-) : umduğunu bulamamak, istediğine kavuşamamak, bir işten, durumdan istediği kazancı sağlamayamamak.

el-hak (<el-hakk: A.) : hakikaten, gerçekten, doğrusu.

eşer (A.) : nişan, iz, belirti, işaret.

eşk (F.) : gözyaşı.

ey : ey!

eyle- : etmek, yapmak; isimlerle birleşik fiil yapan yardımcı fiillerden biridir.

ezel (A.) : başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik.

F

fazl (A.) : fazilet, erdem.

fermân-ber (F.) : aldığı emri yerine getiren, emir kulu olan.

fi'l-cümle (A.) : sözün kıyası, sonunda.

firāk (A.) : ayrılık; keder, hüzn, sıkıntı.

gel- : girmek; ortaya çıkmak, doğmak, belirlemek, varmak, ulaşmak; rast gelmek; ele geçmek.

gez- : yürümek, dolaşmak; bir yeri dolaşıp incelemek, bakmak.

gibi: benzer, gibi, imişçesine.

gil (F.) : kil, balçık, su ile ıslanmış toprak.

git- : ulaşmak, varmak; bir yerden ayrılıp uzaklaşmak.

gör- : görme duyusunu kullanarak bir şeyin varlığını, şeklini, görünüşünü algılamak, seçmek; anlamak, kavramak; bir şeyi ayrıntılı düşünmek, bulmak, bir şey hakkında hüküm vermek.

götür- : ulaştırmak, taşımak.

göz : görme organı, göz.

göz göre: göz göre göre.

güher (F.) : elmas, cevher, değerli taş.

gül (F.) : gül.

Ğ

ğâlib (A.) : yenen, üstün gelen, daha kuvvetli, pek güçlü.

H

hâ (F.) : sürekli, durmaksızın; dikkati çekme, uyarma belirtir; işte.

hemân (F.) : hemen, derhal; ancak, yalnız, tek.

hemîşe (F.) : daima, her zaman, sürekli.

her (F.): birer birer olarak hepsi, her, bütün, hep.

her bir : ayrı ayrı olmak şartı ile hepsi, her bir, bütünü.

hümâyûn (F.) : padişaha ait; kutlu.

hüner (F.) : bilme, biliş; ilim, bilgi; ustalık, beceriklilik.

H

hadîka (A.) : çiçeği, ağacı, suyu çok olan yer, bahçe.

harâret (A.): sıcaklık; ateş, yanma; (mec.) coşkunculuk, canlılık, ateşlilik.

hareme (A.) : herkesin girmesine izin verilmeyen saygıdeğer, kutlu yer.

hasret (A.) : hasret, özleyiş, göreceği gelme; inleme, üzüntü, iç çekme.

hazret (A.) : saygı göstermek amacı ile büyükler, kutlu şeyler için kullanılan unvan.

hüküm (A.) : hüküm, emir, kumanda; karar; sözü geçme; etki.

H

halk (A.) : halk, insanlar, toplum.

hâme-dân (F.) : kalem kutusu, kalemlik.

han : han, hükümdar.

hatt (A.): yazı; çizgi; yüzdeki ayva tüyleri.

ḥatt-ı ḡubār (F.): bir yazı çeşidi.

ḥavf (A.): korku, korkma.

I

-iç un (<içün) : için; ... diye, amacı ile; ...den dolayı.

İ

iki : bir ile üç arasındaki sayı, iki.

il : memleket, ülke; vilayet , şehir, il.

ile : ile, birliktelik, bir arada olma belirtir; vasıta, alet, bitişirme bildirir; tarz, biçim, nitelik gösterir.

ile'l-ebed (A.) : sonsuza dek, sonsuz olarak.

inşāf (A.) : doğruluğa, adalete uyarak, hakkı gözeterek davranma, aşırıya kaçmayıp vicdana uygun hareket etme; düşün, hakkı teslim et!

irgür- : eriştirmek, ulaştırmak.

istikāmet (A.) : doğruluk, doğru hareket.

it- : etmek, yapmak; isimlere getirilerek birleşik fiil yapımında kullanılan bir yardımcı fiildir.

K

kāḡıd (<kāḡaz, kāḡız: F.) : kâğıt.

kār-bān (F.) : kervan.

kātib (A.) : yazıcı, yazar.

kātib-i ser (F.; kātib-i ezeli : F.) : (Levh-i Mahfuz'u yazmış olan) Allah.

kehhāl (A.) : göz doktoru, göze sürme çeken kimse.

kehhāl-vār (F.) : göz doktoru gibi.

kelām (A.): söz; konuşma, söyleyiş.

kemāl (A.) : tam oluş, eksiksizlik; olgunluk; baha, değer; mükemmellik, en yüksek değer.

ki (F.) : bir ismi veya cümleyi, kendisinden sonra gelen unsura çeşitli ilgilerle bağlamakta kullanılan bir edat sebep belirtir, önceki cümleyi sonraki cümle ile yorumlayıp açıklamaya yarar.

kim : Farsça olan "ki" fonksiyonundaki Türkçe bağlama edatı, ki.

kitābet (A.) : yazma, yazı yazma, bir maddeyi, konuyu kaidelerine uygun olarak kaleme alma.

kitābete gel- (; *kaleme gel-*): yazılabilmek, yazı ile anlatılabilmek.

Ğ

ğaçan : her ne zaman, ne zaman, ne zaman ki; nasıl, ne suretle?

ğadar (<ğadr : A.) : kadar, miktar, derece, denli.

ğāfile (A.) : birlikte yolculuk yapan topluluk, kervan, zümre; takım takım gönderilen şeylerin her bir parçası.

ğal- : olduğu yerde veya durumda bulunmak; hareket etmemek, durmak.

ğalem (A.): yazma, çizme gibi işlerde kullanılan nesne, kalem; yazı.

Ğalem (<Levh ü *Ğalem*; *Levh-i Maḥfūz* : F.) : Tanrı tarafından takdir edilmiş şeylerin, ezelde yazılı bulunduğu levha.

ğalem çek-: yazmak.

ğan : insan ve hayvan vücudunun damarlarında dolaşarak çeşitli görevleri yerine getirmekle onların canlı kalmasını sağlayan kırmızı renkli sıvı madde.

ğan dök- : kan akıtmak; canını feda etmek.

ğap- : duyar duymaz veya görür görmez bellemek, öğrenmek.

Ğara Deñiz : Karadeniz.

ğarār (A.) : durma; devam, süreklilik; rahat, dinlenme.

ğaşīde (A.) : kaside, yaygın niteliği övgü olan bir divan şiiri türü.

ğayd (A.) : yazma.

ğayd eyle- : kaydetmek, yazmak, yazıya geçirmek.

ğazā (<ğazā? : A.) : olacağı, bilinmeyen öncelikte, Tanrı tarafından takdir edilen şeyin ortaya çıkması, gerçekleşmesi.

ğazā vü kader (F.; *kader-i İlāhī*: F.) : alınyazısı.

ğıl : insan ve bazı hayvanların üst derisinde görülen ipliksi uzantı, kıl.

ğışşā (A.) : hikāye; macera; olay.

ğon- : (bir şey) bir yere yerleştirilmek, bırakılmak, koymak işi yapılmak.

L

lāyık (A.) : yaraşan, uygun, yakışan.

leked (F.) : darbe, vuruş; hamle, saldırı.

lerz (F.) : korku, ; vehim, endişe; titreme, ürperme, sarsıntı.

let (F.) : dövme, çarpma, vuruş.

levend (F.) : Osmanlı donanmasında gemici ve savaşçı olarak görevli bulunan kimse; sahil halkından donanmaya alınan sayasçı asker; çabuk hareketli, çevik, atılgan; boylu boslu.

levh (A.) : üzerine yazı yazılabilecek nitelikte bulunan yassı, düz nesne.

M

ma'ānī(A.) : mânâlar, anlamlar; cisimle ilgili olmayan şeyler, içe ait bulunan şeyler.

mā-cerā (A.) : olup geçen şey, macera.

maḥall (A.) : yer.

maḥall-i terbiyet (F.) : terbiye edilecek olan.

maḳar (<maḳarr: A.) : durulan yer, karargâh; oturulan yer.

ma'rifet (A.) : herkesin yapamayacağı ustalık, herkesin gösteremeyeceği hüner; bilme , biliş.

meḳteb (A.) : okul.

mevşil (A.) : kavşak, kavuşma yeri, kavuşacak yer.

mı : soru eki , mı?

mışır (A.) : ülke, memleket; şehir, il.

mi : soru eki, mi?

midḥat (A.) : övme, yüceltme.

mîl (A.) : göze sürme çekmeye yarayan alet; iğne gibi ince ve uzun bir alet.

Mirrîḥ (A.) : Merih, Mars, Dünya Güneş'inin çevresinde yer alan gezegenlerin beşincisi olup eskiden beri çeşitli milletlerce savaşın sembolü veya savaş ilahı olarak kabul edilmiştir.

mu'anber (A.) : amber gibi güzel kokmaya başlamış, hoş kokulu, güzel kokan.

mu'teber (A.) : itibarlı, değerli sayılan; güvenilir, inanılan; geçerli.

müstaḳar (<müstaḳarr: A.): durulan, yerleşilen yer; karargâh.

N

n ā - ç ā r (F.) : çaresiz, ister istemez.

na z m (A.) : nazım, şiir.

n ā z ū k l i k : nazıklık, incelik, ince yapılılık; güzellik, zarıflık.

ne : şaşma, çokluk bildirir, ne, ne kadar, ne çok!

ne ş r (A.) : nesir, şiir biçiminde olmayan.

ne ş v (A.) : canlının büyümesi, boy atması; yeniden hayata gelme.

ne ş v ü nem ā (F.) : yetişip büyüme, sürüp çıkma.

n'eyle- : ne etmek, ne yapmak.

nig ā r (F.) : (resim gibi güzel olan) sevgili, kadın.

nih ā l (F.) : düzgün fidan, sürgün.

no ğ t a (A.) : nokta, Arap harfli ve Fars alfabesinden tamamlanmalı Türk alfabesindeki bazı harflerde bulunan işaret.

nüm ū ne (F.) : örnek.

O

o : o (işaret sıfatı).

ol- : meydana gelmek, gerçekleşmek; bir şeyi elde etmek, edinmek; gelmek, ortaya çıkmak; bir unvan, makam, sıfat kazanmak; isimlere gelerek onlara birleşik fiil yapısı kazandıran bir yardımcı fiil.

on : dokuzdan sonra gelen sayı, on.

on barmağımı bir eyle- : iki elini bir etmek, iki eliyle birden, iki elini de kullanarak.

Ö

ö ş r (A.) : öşür, onda bir, onda bir olarak alınan vergi.

P

p ā d - ş ā h (F.) : padişah, hükümdar.

pes (F.) : şimdi, öyle ise.

R

Rab (<Rabb: A.) : Allah, Tanrı.

r ā h - ber (F.) : rehber, kılavuz, yol gösterici.

rey ḥ ā n (A.) : reyhan; fesleğen.

S

sa'ādet (A.) : mutluluk.

sāde-dil(F.) : temiz yürekli, saf.

sāhil (A.): deniz kenarı, kıyı.

sefer (A.) : yolculuk; savaşa gitme.

semen (F.) : yasemin.

ser- (F.): "baş, başta gelen" anlamı ile birleşik kelimeler yapar.

ser-kalem (F.): esas yazı, başyazı; bir metnin önemli bölümü.

ser-be-ser (F.) : baştan başa, bütünü ile, büsbütün.

sevdāyi (< sevdāvī: F.): sevdalı.

sihr (A.) : sihir, büyü.

sihr-i helāl (F.) : helal olan büyücülük. Bir mısra veya beyitte, anlam ve görev bakımından iki yana da bağlanması mümkün olabilen kelime veya cümlelerin bulunması ve bunun doğurduğu güzellik.

sīm-ber (F.) : göğsü gümüş gibi beyaz olan.

söz : bir duyguyu, düşünceyi eksiksiz olarak belirten kelime dizisi, söz; bir veya birden çok heceden oluşan ve anlam taşıyan ses birliği, kelime.

sultān (A.) : sultan, padişah hakan.

Ş

şāf (A.) : temiz, karışık olmayan.

şaf-sine (F.; sine-i şāf: F.) : temiz yürekli, saf gönüllü.

şāhib (A.) : sahip, herhangi bir niteliği kendisinde bulunduran.

şāhib-zebān (F.) : dil sahibi, dili olan, söz veya yazı ile anlaşma sağlanabilecek olan.

şahın (A.) : meydan, alan, orta; avlu; sahne.

şal- : bırakmak, koymak.

şarf (A.) : harcama, masraf etme.

şat- : bir şeyi bir değer karşılığında alıcıya vermek, satmak.

şayrefī (A.) : sarraf; kurnaz, uyanık, işini bilir.

şok- : girdirmek; batırmak, saplamak; ısırmak.

S

şemer (A.) : meyve, yemiş; ürün; sonuç.

Ş

şāh (F.) : şah, padişah, hükümdar, sultan.

şecer (A.) : ağaç.

şehā (F.) : ey şah, ey sultan!

şehir-yār (F.) : sultan, padişah, hakan.

şeh-süvār (F.) : ata iyi binen, usta binici.

şem^c (A.) : mum.

T

tā (F.) : uzaklık, uzak oluş bildirir; sebep ve amaç belirtir.

tāb (F.) : kuvvet, güç; eziyet, sıkıntı; yakış, yakma.

tāb u teb (F.) : ateş; ateş ve sıcaklık.

taḥsīn (A.) : takdir etme, beğenip alkışlama.

teb (F.) : hararet, ateş, sıcaklık.

ter (F.) : taze; yaş, ıslak.

terbiyet (F.) : besleyip yetiştirme, büyütme; eğitim.

tercemān (A.) : tercüman, vasıta, aracı.

tercemān-ı dil (F.) : gönlün tercümanı, gönülden geçenleri anlatmaya aracı olan.

terceme (A.) : tercüme, çevirme.

tevķī^c (A.) : hükümdarın buyruğuna çekilen nişan; sultanın nişanlı buyruğu.

tīġ (F.) : kılıç, kılıca benzeyen kesici alet.

tīġ-maķar (F.) : yeri kılıcınki gibi olan, kılıcın durduğu yerde bulunan, duran.

Türk : Türk.

T

tab^c (A.) : tabiat, huy, mizaç, yaratılış.

tarab-fezā (F.) : ferahlığı ve neşeyi artıran, sevinci çoğaltan.

tıfl (A.) : çocuk.

U

u (F.) : ve, ile.

‘unf (A.) : şiddet, sertlik.

‘Uṭārid (A.) : Utarit, Merkür.

Ü

ü (F.) : ve, ile.

üst : üst, yukarı, bir şeyin yukarı kısmı.

üstine : üstüne, üzerine.

V

vācib (A.) : yapılması gerekli olan.

var : mevcut, bulunur, var.

varak (A.) : yaprak.

vāşıṭ (A) : ortada bulunan, ikisi ortası.

vilā (<vilā? : A.) : yakınlık, dostuluk; birbirinin ardı sıra gelme.

vir- : vermek, ürün vermek, ürünlü duruma gelmek.

v’ey : ve ey’in, aruz ile yazılan mısralardaki vezine uydurulmuş biçimi.

Y

yā (A.) : ey, hey!

yā (F.): veya, yahut; anlatılan bir şeyin, düşüncenin tersi olan bir ihtimali belirtir, acaba, yoksa.

yāb ān (F.) : ıssız yer; kır; dışarı.

yābāna irgür- (; yābāna at-): dikkate almamak, önem vermemek, hiçe saymak, değer vermemek.

yan- : tutuşmak, alevlenmek, parlamak; ateşte tutuşup kül olmak; çok üzülme, aşk ve ayrılık acısı çekmek; dert dökmek, şikâyetle bulunmak.

yarıl- : ortadan kesilip ayrılmak.

yaz- : yazmak, yazılı olarak anlatmak, yazıya dökmek; kaydetmek; yazı ile bildirmek.

yet- : kâfi gelmek, bir ihtiyacı karşılayacak kadar olmak, elvermek.

yir : yer, zemin , toprak.

yok : yok, olmama, bulunmama; değil.

Yūsuf (A.): İsrailoğullarından Hz. Yakub'un oğlu olan ve kardeşleri tarafından kuyuya atılan, güzelliğin sembolü diye tanınan peygamber.

Yūsuf-miṣāl (F.) : Hz. Yusuf gibi, Hz. Yusuf'un durumunu andıran biçimde.

yüz : çehre, yüz.

yüz tut- : meyletmek, yönelmek.

Z

zebān (F.): dil.

zemāne (F.): devir, zaman, şimdiki zaman; baht, talih.

zîr (F.): alt, aşağı.

zîrā (F.) : zira, çünkü, bundan dolayıdır ki.

Z

zekā (<zekā' : A.) : zihin keskinliği, çabuk anlama.

2584	کایدنشی این شیخ مغر مستغفر قلم	21	ایا خامه دان حضرت خان بایزید	2077	دی شورش را بسط و در کله قلم	1	او نفس بر صند و فتنه و صند قلم
سنجی	کیم چکنش انوش کاتب سربود قلم	22	بایوش ملک لوح صفای قدوسی		ای نظم و نثر و ترجمه و معنی قلم	2	حاجب زبان و اهل بیان ترجمان
	غالب بود و بود کلو نوزین قلم	23	نشی نای صبیح فراتین شمش		اون بر معنی ایسه بر سپهر قلم	3	یار نامز کمال و سر کل و عشر غار قلم
	صوکل کلی و تنه یور و هر تنه قلم	24	هر دایه استقامت طبع و ذکا قلم		برنم طوبی خزان کیم جنت هر قلم	4	بکر زبان شمه معنی و شانله
	لایعج و معایره بنی هفت قلم	25	دیر دایه استقامت طبع و ذکا قلم		اوسه عجیبی بامی و مجر و بر قلم	5	نخود و دوات و درق و یور قلم
	فی الجمله و ارا المده هنر و ان قلم	26	الحق مملی تربیت و اتم عجب و کل		یوقده قزلی ایله المده ان قلم	6	سودای دلدی و سر قضا کار
	تاب تشب و خزان و غیر یاز قلم	27	ایم جچی حرارت و ایزله ستم		یوسف مثالی و دانه و دوش قلم	7	سلطان مهر و معرفت و لطف و رفا
	کیومز الویه نیلیم بر بار و قلم	28	یاخوف تیغ حسرت لایکی یار لود		هر کجا شیک کلاچ اغیز و قز قلم	8	عشیم استقامت طبع و ذکا ستم
	اول مد و ناشی شانه صالو قلم	29	قید ایله که دفتق دل ماجرای		ناخار سید یوز طوبی و باشی قز قلم	9	سرخ حکم کوردی کمال طارده
	عیون دانه عینله برقی نصرت قلم	30	ای انک و دود و دخی و دکنجی و دیر		کامد یاد و کورت و حکم یور قلم	10	نویغ شاه و صام جابون الله در
	ایوب و دای و دای و شانه سن قلم	31	سیر و جیب و دای و قضا بایا و دیر		دیدی صندیم و موم ایله سن قلم	11	قاره و کز و نبودی و حل و دای
	اول جی تا اوقا قله و کعبه قلم	32	کلک که کاران معانی کسانیه		ناکاک کیم کمال اول و دوش قز قلم	12	عیار و دکه اغیز و هر طفل مکمل
	اوسون عین و کلا و ان قلم	33	کلسون قیو کاد و کلسون و کلا		بازاده کلسه و کور و کور قز قلم	13	کاف که ترک ساد و دل صاف قلم
	قالسون ایلا لایک لک استغفر قلم	34	خونین از اقل و سعاد و حیرانکه		کمال و اریل و سرت و قلم	14	چشم دانه قاره و صول ایله کز قلم
	حاسون مدون که تیغ عین و کلا قلم	35	صرف و صود و ارسنه و صود و کلا		برک سمند و باطنه و یان قز قلم	15	حقه غبار عارض و کور لرس کیم
	حسین سون و سون و سون قلم	36	نور و نور و سب و سب و سب قلم		حلق و جفا و کلا و دوش و قز قلم	16	برق و برق و دخی و کور و کور
	هر کیم سون و سون و سون قلم	37	دیده و سون و سون و سون قلم		هر بر خالی و دوش و سون و قز قلم	17	انصاف و صید و سون و سون قلم
	نار و نزار و سون و سون قلم	38	نار و نزار و سون و سون قلم		دیر و سون و سون و سون قلم	18	بکر و ناز و سون و سون قلم
	جای سون و سون و سون قلم	39	نار و نزار و سون و سون قلم		هر برک و سون و سون و سون قلم	19	یار و سون و سون و سون قلم
	جوت تیغ و سون و سون قلم	40	نار و نزار و سون و سون قلم		کلا و سون و سون و سون قلم	20	باج و سون و سون و سون قلم
	ایا سون و سون و سون قلم	41	نار و نزار و سون و سون قلم				